

Олександр КОЧЕРГА,
кандидат психологічних наук, доцент,
заст. директора Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

Психофізіологічні особливості сприймання навчальної інформації

Сучасний учень початкової школи досить активно занурюється в інформаційний потік, ба, навіть може просто "потонути" в ньому, втративши всілякі орієнтири в морі навчальної інформації. Вимоги до кількості її сприймання стають дедалі жорсткішими, а обсяги іноді перевершують фізичні можливості дитини, і тоді її здоров'я балансує на межі можливостей. Результат — інформаційне напруження, страх перед новою інформацією, інформаційний стрес, байдужість та уникання будь-якої інформації і навіть спроба створити свій власний, далекий, незалежний від реального світу.

У цій ситуації психічне і фізичне здоров'я дитини постійно балансує на межі реальної норми та патологічної загрози для його нормального функціонування. Зрозуміло, що ці процеси потребують від учителя та батьків особливої уваги щодо взаємодії інформації та психофізіологічних можливостей дитини. Від їх паритету залежатиме благополуччя та навчальна впевненість дитини, її готовність долати труднощі та розв'язувати навчальні завдання.

Кожна дитина в пізнанні світу намагається, якщо їй не заважають обмежені фактори здоров'я, активно використовувати всі наявні органи чуття, які допомагають їй єднатися зі світом, що її оточує, розуміти його через сприймання сенсорних образів. Перші десять років життя дитина "вчиться вправному" використанню своїх "каналів" (зору, слуху, руху, запаху, смаку, тактильності...) пізнання світу, краще адаптуватися до його умов.

Таким чином дитина адаптує світ до себе. Вправність у цьому часто стає "наріжним каменем" у її подальших життєвих успіхах. Усвідомивши це, педагог має врахувати індивідуальні особливості дитини у її взаємодії зі світом і допомогти зробити це краще.

Саме на цьому шляху дитині необхідний досвід батьків і педагогів. Вона очікує підтримки, підказки, схвалення, і в її можливості і, зрозуміло, любові до неї не за певні вчинки чи дії, а тому, що вона просто є у цьому світі. Для цього педагогові потрібно не так багато: спостережливість, уважність, терпіння, бажання та знання, як це робити.

Сучасна початкова школа має створити всі умови для розкриття природних і творчих потенціалів дитини. На цьому складному шляху педагогові у пригоді мають стати запропоновані матеріали.

Способи сприйняття інформації людиною

Американські дослідники Лорен Бредвей і Барбара Хіл з консультативного центру (дітей з мовними вадами) при Оклахомському університеті встановили, що спосіб

сприймання світу дитиною визначає її майбутні досягнення у навчанні чи викликає певні проблеми і труднощі. Значна частина потенціалу людини, який визначає її майбутні досягнення, закладена в ній від народження.

Кожна дитина в пізнанні світу намагається, якщо їй не заважають обмежені фактори здоров'я, активно використовувати всі наявні органи чуття, які допомагають їй єднатися зі світом, що її оточує, розуміти його через сприймання сенсорних образів.

Протягом нашого життя ми пізнаємо навколишній світ, засвоюючи та використовуючи різні види інформації. Дослідники у своїх працях вказують на існування різних типів аудиторій: візуальну, слухачку, тактильну залежно від того, яким чином вона сприймає інформацію — очима, вухами або відчуває на дотик.

Отже, як дорослі, так і діти, залежно від способів пізнання, поділяються на три групи: "глядачі", "слухачі", "діячі".

➤ Основні особливості "глядача".

"Глядачі" пізнають світ візуально. Під час сприйняття інформації вони більше спираються на зорові відчуття, їх увага природно спрямовується на видимі ознаки знайомих об'єктів. Вони швидко схоплюють і запам'ятовують такі візуальні характеристики, як рух, колір, форма, розміри.

➤ Основні особливості "слухача".

"Слухачі" пізнають світ, сприймаючи голоси та звуки. Вони більше покладаються на слухові відчуття, ніж на зорові й тактильні. Оскільки мовлення сприймається на слух, "слухачі" раніше, ніж інші діти, починають розмовляти і відрізняються великим словниковим запасом.

➤ Основні особливості "діяча".

"Діячі" пізнають світ тактильним (або кінестетичним) способом, тобто шляхом безпосереднього дотику або руху. Такий спосіб одержання інформації вказує на добре розвинену моторику, активний рух, який породжується активністю великої мускулатури плечей, рук, ніг, стоп. Діячі раніше, ніж інші діти, починають повзати, а потім ходити.

Таким чином, спосіб пізнання може бути визначеним у дитини. Цей факт має подвійне значення. По-перше, враховуючи спосіб пізнання дитини, вчителі мають змогу цілеспрямовано займатися з нею, добирати необхідні прийоми впливу, прищеплювати відсутні навички та вдосконалювати наявні. По-друге, у випадку раннього встановлення (у шестилітньому віці) способу пізнання, у

вчителів та батьків з'являється можливість під час ігор, спілкування та занять з дитиною прищеплювати їй навички, які знадобляться в подальшій діяльності та навчанні у школі.

Треба пам'ятати, що з приходом дитини до початкової школи, вчителі та батьки істотно впливають на спосіб пізнання дитиною світу, тиснучи своїм авторитетом і власним способом пізнання.

З метою усунення негативних впливів з боку батьків, учителів їм необхідно розібратися у своїх задатках та здібностях пізнання світу за допомогою тесту.

Бліц-тест для дорослих

(до якого типу сприймання світу ви відноситеся)

Мета тесту. Встановити тип (або типи, їх сполучення та комбінації) сприймання дорослих, який притаманний їм у звичних умовах повсякденної діяльності. Виберіть характеристики, які вам найбільше притаманні. Підбийте підсумок та порівняйте результати. Ви можете встановити, що більшість ваших відповідей стосується одного, двох або трьох способів сприймання. Встановіть ваші пріоритетні способи і таким чином визначте свій тип.

1. Спілкування.

Коли я розмовляю...

Глядач

- Я уважно розглядаю співрозмовника.
- Намагаюсь спостерігати, а не розмовляти.
- Розмовляю дохідливою мовою.

Слухач

- Вважаю себе добрим слухачем.
- Люблю порозмовляти, я багатослівний.
- Віддаю перевагу усному спілкуванню, маю значний словниковий запас.

Діяч

- Під час розмови часто торкаюся співрозмовника.
- Свої емоції часто виказую за допомогою жестів.
- Іноді не можу підібрати потрібне слово.

2. У вільний час.

Що я роблю у вільний час...

Глядач

- Віддаю перевагу грі, наприклад, у слова.
- Подобається дивитися відео і телепередачі.
- Люблю малювати, робити щось своїми руками.

Слухач

- Мені до вподоби ігри з усними запитаннями-відповідями.
- Часто слухаю записи на платівках, аудіокасетах, читаю.
- Люблю поговорити з друзями, писати листи.

Діяч

- Мені подобаються фізичне навантаження, заняття спортом.
- Подобається дивитися хокей, футбол та інші спортивні змагання.
- Люблю танцювати і плавати.

3. Моторика.

Що я думаю про свій фізичний стан.

Глядач

- У мене добре розвинені малі м'язи, більше, ніж великі, добре розвинені кисті рук.
- Мені імпонують видовищні види спорту.

Слухач

- У мене погана координація.
- Я уникаю занять спортом і всяких розваг, які потребують руху.

Діяч

- Я добре скоординований.
- Мені до душі бувати на свіжому повітрі, люблю туризм і риболовлю.

4. Емоції.

Емоційно я...

Глядач

- Стриманий та намагаюсь не демонструвати свої почуття.
- Не терплю емоційних сплесків у оточуючих.

Слухач

- Охоче можу висловлювати свої емоції та люблю розповідати про свої почуття.
- Уважно ставлюся до почуттів і проблем інших людей, можу їх вислухати.

Діяч

- Досить нестриманий і легко впадаю у відчай. Почуття мене хвилюють, але я не намагаюсь їх аналізувати.
- Легко плачу і сміюсь. У мене часто змінюється один емоційний стан іншим.

5. Пам'ять.

Згадуючи, я...

Глядач

- Записую те, що необхідно буде потім ушільнювати, і вважаю, що конспекти необхідні.
- Малюю в уяві картину.
- Підкреслюю важливі місця, коли проглядаю друковані матеріали.

Слухач

- Голосно повторюю те, що мені необхідно запам'ятати.
- Розмовляю сам з собою, а також чую свій внутрішній голос.
- Іноді записую матеріали на плівку.

Діяч

- Події запам'ятовую краще, ніж написані або озвучені слова.
- У мене неавтоматично формуються візуальні образи і виникають проблеми з відтворенням фактів.
- Відтворюю ситуацію, щоб її запам'ятати. Іноді мені важко зрозуміти значення того, що написано або сказано.

6. Робота.

На роботі я...

Глядач

- Мені потрібно багато місця і не люблю сидіти близько від колег. Мені краще працюється на самоті.
- Користуюсь планом роботи, займаючись справами.
- Наполягаю на виконанні порядку денного на нарадах та зустрічах.

Слухач

- Мені подобається компанія, я не люблю працювати сам. Люблю обговорювати ідеї з навколишніми.

- Під час роботи розмовляю сам з собою.
- Мені до душі ділові зустрічі, подобається обговорювати проблеми і вислуховувати думки інших.

Дітяч

- Люблю товариство, але вважаю, що не обов'язково, перебуваючи в компанії, необхідно розмовляти. Люблю працювати в колективі.
- Мені важко вкладатися у визначений термін.
- Намагаюсь уникати різноманітних зустрічей і нарад, оскільки мені важко сидіти та зосереджуватись.

Отже, ви визначили свій тип пізнання світу, тепер зможете враховувати це в роботі зі своїми учнями, а для

цього необхідно встановити їхній тип пізнання світу. Вміння встановити тип дитячого пізнання світу допоможе вам коригувати розвиток і становлення учня. Запропоновані тести для визначення типу пізнання дітей проводяться аналогічно тестуванню дорослих (зрозуміло, що вам необхідно спостерігати за учнем, його звичками, уподобаннями, діями; а також зважати на спостереження інших дорослих, які тривалий час бачили учня, якого досліджуєте). Важливо якомога точніше визначитись у виборі відповідних тверджень, запропонованих у тесті, які реально відображають картину дій учня.

Продовження буде

Анатолій ОВЧАРОВ,
кандидат соціологічних наук,
ст. науковий співробітник Інституту
соціальної та політичної психології НАПН України

Психодіагностична технологія визначення напрямку профілізації дітей молодшого шкільного віку

Профільне навчання — один із пріоритетних напрямів у шкільній освіті. Фахівці дійшли висновку, що розвиток цивілізації йде шляхом вузькопрофільної спеціалізації. Нестримне зростання інформації і технологій не дає змоги розвивати компетентність не тільки в різних галузях, а й в одній багатопрофільній.

Нейрофізіологи першими встановили зв'язок образу мислення з функціями півкуль, а психологи дали пояснення відмінності способів обробки інформації людиною.

Існує загальна думка, що ліва півкуля мозку обробляє інформацію детально, послідовно, лінійно, аналітично і дискретно, а права — навпаки, глобально, відносно, синхронно, нелінійно і цілісно.

Розвиваючи цей погляд, можна додати, що ліва півкуля відповідає за обробку словесно-логічної інформації. Мислення, пов'язане з таким видом інформації, назвали конвергентним. Воно виявляється в завданнях, що мають єдину правильну відповідь. Для його розвитку дітям потрібно пропонувати загадки, ребуси, кросворди або завдання на побудову різних класифікацій, наприклад, попросити назвати види ягід, овочів, риб, дерев та ін.

Права півкуля обробляє інформацію образно-почуттєвого характеру, а відповідне мислення називають дивергентним. Воно спирається на уяву і служить засобом продукування нових оригінальних ідей і самовираження. Дивергентне мислення припускає, що на одне питання може бути кілька або навіть безліч відповідей. Це перший загальний рівень спеціалізації.

І.П.Павловим були введені поняття першої і другої сигнальної систем, де перша відповідає за образно-

емоційну сферу, а друга — логічно-знакову. Відносно переважання в мисленні людини першої сигнальної системи характеризує його як "художній тип", а другої — "розумовий". Відносно рівне функціонування обох сигнальних систем дає змогу говорити про проміжний тип мислення, умовно названий "практичним" [3].

Тому, було б коректніше говорити мінімум про трикомпонентну структуру мислення, яка містить когнітивний (пізнавальний), афективний (емоційний) і практичний (перетворюючий) елементи. Трикомпонентна типологія людей виявляється у виборі професії, успіху в тій чи іншій сфері діяльності і задоволенні нею. Людина практичного типу обирає професії, пов'язані з виробничою діяльністю, керівництвом людьми в даній сфері. Людина емоційно-комунікативного типу частіше обирає професії, що потребують ефективного спілкування (освіта, виховання, сервіс, сценічна діяльність). Особистість когнітивного типу віддає перевагу розумовій діяльності (проектування, конструювання, науково-дослідні роботи).

У житті рідко зустрічаються так звані "чисті типи", де б спостерігалось абсолютне переважання однієї з сигнальних систем. Найчастіше педагоги, психологи й управлінці мають справу з дітьми і дорослими зі змішаними типами мислення, а отже, з більшою диференціацією індивідуально-психологічних якостей.

Реально у різних ситуаціях задіяні обидві півкулі (за винятком мозкової патології — вродженої або набутої). Але ефективніше інформація обробляється домінуючою півкулею. Це стосується як рутинної, так і творчої діяльності.